Г.М. ЧУВАКОВА

Ганна Михайлівна Чувакова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Національного університету «Одеська юридична академія» *

ORCID: 0000-0001-6380-1233

АНОМАЛІЇ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розбудова громадянського суспільства та реформування правової системи в Україні супроводжуються значним якісним оновленням усього законодавства країни та прийняттям нових законодавчих актів. Законодавство є складним багатогранним утворенням, у якому природно можуть виникати різні розбіжності, паралельність, неузгодженості чи конкурентність норм та інститутів, зумовлені складністю охопити всі види суспільного життя. Як слушно зазначає О. Колотова, глобалізаційні процеси, вплив міжнародного права та права Європейського Співтовариства на національну правову систему, обмеженість прогностичної функції держави, а також великий масив законодавства, яке внаслідок швидких темпів законотворчості, недосконалої юридичної техніки часто буває неузгодженим і негармонійним, приводить до його прогалин¹, тобто аномальності. Прогалини, суперечності та невизначеність положень актів законодавства, відставання писаного права від потреб суспільного розвитку й інші дефекти законодавства та нормотворчі помилки негативно впливають на суспільні відносини, перешкоджають якості правового регулювання. Для позначення таких негативних факторів використовуються різні терміни: дефекти, недоліки, перепони, деформації, викривлення та інші відхилення від норми. Усі вони характеризують особливу негативну сторону юридичних явищ і процесів, яка реально існує і яку необхідно подолати, змінити, відредагувати для нормального функціонування й розвитку правової сфери суспільного життя. Для встановлення термінологічної визначеності стосовно таких відхилень в юридичних явищах вони означаються загальним терміном «аномалії права»².

Аномалії права – це відхилення в змісті права, необхідних зв'язках його елементів і формах, які мають для права як цілеспрямованої предметної діяльності випадковий і довільний характер, оскільки їх існування не відповідає об'єктивній логіці права, не випливає із закономірних проявів сутнісної основи права. Загальна природа аномалій права полягає саме в тому, що вони існують в праві, але не є способом існування його сутності. З точки зору сутності права, його необхідного змісту, закономірностей і форм, вони не істотні, хоча реально існують і становлять одну із сторін буття права³.

До аномалій права, якими вважаються відхилення від загальної закономірності, від нормального формування і розвитку суспільних відносин, зумовлених різними факторами об'єктивного і суб'єктивного порядку⁴, відносяться передусім аномалії в нормотворчій діяльності, серед яких можна назвати колізії в праві та прогалини у праві.

Колізія у праві – це різновид юридичних колізій, що виникає за наявності розбіжності (зокрема, суперечності) між нормами права, які закріплені в законодавстві та регулюють одні фактичні відносини⁵. В юридичній літературі тема колізій традиційно пов'язується з проблемою неузгодженості системи як права, так і законодавства.

Таким чином, ключовою категорією протиріччя та неузгодженості правових норм є «колізія» (від лат. *collisio* – зіткнення), яка властива різним сферам людського життя й передбачає зіткнення протилежних сил, інтересів, поглядів, їх протиставлення й протиріччя. Протиріччя у праві виступають лише як частина соціальних суперечностей, що при цьому є найбільш суттєвою й значимою частиною цих суперечностей. Це зумовлено тим впливом, який має право на розвиток суспільних відносин. Стан суспільства й ефективність існуючого у ньому правового регулювання в контексті юридичних колізій варто оцінювати у двох аспектах: відповідність суспільним відносинам елементів регулюючої ці відносини нормативної правової системи; узгодженість норм всередині правової системи в її ієрархічній та інституціональній побудові. У цьому зв'язку проблему колізій юридичного характеру неможливо розглядати у відриві від реально існуючих суспільних відносин⁶.

Як відомо, у доктрині поняття колізії розглядаються у широкому та вузькому розумінні. Так, Н. Матузов зазначає, що слід розрізняти юридичні (правові) колізії, які можуть не обмежуватися тільки правом, а й охоплювати всі частини правової системи, і колізії у праві⁷.

На переконання К. Ахметжанової, поняття «колізії у праві» і «юридичні колізії» є взаємопов'язані, але не синонімічні. Поняття «юридичні колізії» є більш широким, ніж поняття «колізії у праві», яке частіше використовується у юридичній науці й практиці. Якщо термін «колізії у праві» слід розуміти як суперечності всередині нормативної регулятивної системи суспільства, то дефініція «юридичні колізії» дає змогу фіксувати,

з одного боку, перехід існуючих в суспільстві відносин на рівень нормативного правового регулювання, а з іншого – перехід законодавчих норм у сферу реальних суспільних відносин. На думку названого автора, в умовах сучасного правового регулювання необхідно розглядати проблему юридичних колізій в усьому розмаїтті джерел права, враховуючи, поряд із законодавством, правові звичаї, акти судової правотворчості, корпоративно-публічні акти, керуючись загальними принципами права, такими як пріоритет прав людини, справедливості, сумлінності, виражені інтереси тощо⁸.

Як зазначає С. Погребняк, частіше термін «юридична колізія» вживається у вузькому значенні – як винятково внутрішня або формальна (формально-логічна) суперечність усередині правової системи. У такому значенні він тотожний терміну «колізії в праві»⁹. Традиційно у вітчизняному правознавстві поняття «колізія в праві» використовується для вираження антиномії, суперечливості, неузгодженості, невідповідності в правовій сфері життя суспільства. Разом із тим, як зазначає А. Петров, «складність дослідження явища колізії в праві зумовлена досить низьким ступенем конвенційності змісту поняття «колізії в праві», а також використанням поряд з ним цілого ряду синонімічних термінів, таких як «колізія законів», «колізія нормативних актів», «колізія норм права», зміст яких частково «перекликається» із змістом поняття «колізії в праві», що значно ускладнює можливості його використання в загальнотеоретичних й галузевих дослідженнях»¹⁰.

Сутність колізій у праві, на думку багатьох науковців, може бути розкрита в рамках системного підходу, якому властиві наступні основні риси: будь-який об'єкт може бути представлений як система; система динамічна, що постійно рухається, розвивається у часі й просторі; система являє собою єдність (інтегральність) множини об'єктів (як матеріальних, так і ідеальних); в системному дослідженні реалізується примат структури над властивостями й функціонуванням елементів¹¹.

Розряд колізій у праві як системного явища дає змогу, на думку Д. Агашева, виділити в її структурі дві групи елементів, що являють собою об'єктивний і суб'єктивний компоненти колізії, які є необхідними, а разом достатніми для виникнення колізії як системи¹². Структуру об'єктивного компонента становлять такі явища, як: існування деякої множинності об'єктів колізії; збіг сфер регулювання юридичних норм; відмінності у ступенях впливу на спірний об'єкт регулювання при їх взаємодії. Суб'єктивний компонент включає такі елементи: суб'єкт; відображення суб'єктом обставин об'єктивного характеру; проблему вибору правової норми, що підлягає застосуванню у зв'язку з названими обставинами, і викликана цим невизначеність поведінки. Поряд з суб'єктивними й об'єктивними підходами до розуміння колізій в праві Д. Агашев виділяє й третій – комбінований підхід¹³. На його думку, можливим є поєднання, конвергенція і взаємозбагачення досягнень об'єктивізму і суб'єктивізму в розумінні колізій в праві з позицій системного підходу. Він вважає, що колізія не існує в абстрактній формі – до і крім інтелектуально-вольових зусиль суб'єкта, спрямованих на її усвідомлення, і включає у себе об'єктивний та суб'єктивний компоненти, причому «взаємодія об'єктів правової колізії, виражена в діалектичній суперечності і яка розвивається за законами єдності й боротьби протилежностей, виникає в момент її усвідомлення суб'єктом і припиняється зняттям (вирішенням) суперечності»¹⁴.

Певний інтерес для предмета нашого дослідження становить думка І. Стародубцевої, котра, розглядаючи колізії як суперечності між елементами правової системи (правовими явищами) та їх вплив на правову систему (негативний і позитивний), пропонує називати їх «фактичними колізіями» і поділяти на: матеріальні (суперечності між нормами права й реально існуючими правовідносинами, юридичною практикою); правотворчі (суперечності між нормами права й реалізацією правил юридичної техніки як сукупності засобів і прийомів підготовки та прийняття нормативних актів); особистісно-правові (суперечності між нормами права й правосвідомістю, рівнем правової культури депутатів, посадових осіб органів публічної влади). В основу такої класифікації покладені основні елементи правової системи, а також судова практика з вирішення колізій¹⁵.

До причин появи формальних колізій різними авторами належать: «відступлення від чинних норм, неповне правове регулювання, текстові помилки»¹⁶; «недоліки у правотворчій діяльності, заплутування законодавства з корисною метою»¹⁷; «судові помилки, недосконалість законів, свавільне тлумачення Конституції й інших актів, вихід за межі компетенції»¹⁸; «ігнорування принципів права й «силовий тиск»»¹⁹; «суперечливі інтереси різних соціальних груп»²⁰; «рух соціальних суперечностей, що визначаються співвідношенням цінностей: влада, свобода й власність»²¹.

Ці причини поділяють на об'єктивні (які не залежать від законодавця, зумовлені перебігом правовідносин у просторі й у часі) й суб'єктивні (пов'язані з суб'єктами правотворчості: нечітке розмежування компетенції, недолік інформації тощо)²².

За словами І. Стародубцевої, матеріальні колізії як суперечності між нормами права й реально існуючими суспільними відносинами можуть виникати об'єктивно через те, що суспільні відносини розвиваються швидко, а правове регулювання відстає (наприклад, у сфері інформаційних технологій, мережі Інтернет). Але фактичні колізії часто виникають й через суб'єктивні причини: відсутність політичної волі на формування правової, соціальної держави; перевага політики над правом; низька правова культура (і представників державної влади, і суспільства в цілому); корупція, лобізм, перевага особистої заінтересованості над правовими нормами при прийнятті рішень; недостатня кваліфікація осіб, які здійснюють правове забезпечення прийняття рішень; недостатня кваліфікація осіб, котрі здійснюють правове забезпечення прийняття політичних та управлінських рішень тощо²³.

Розмаїття й неоднорідність правових колізій обумовлюють необхідність їх класифікації. Хоча більшість дослідників мають власні підходи до класифікації колізій й погляди щодо критеріїв та підстав такої класифікації, суттєвих розбіжностей у їх поглядах на проблему класифікації не існує. Будь-яка класифікація носить умовний характер і залежить від багатьох факторів. Аналіз наукової літератури з цієї проблематики дає змогу зробити висновок, що є низка класифікацій, які визнаються загально визнаними. Практично всіма вченими визнається можливість класифікації колізій за юридичною силою (колізії «по вертикалі»), за їх галузевою приналежністю (колізії «по горизонталі»), за суб'єктивною ознакою (навмисні і ненавмисні) і за рядом інших критеріїв.

Таким, наприклад, є поділ колізій на темпоральні (часові), просторові, ієрархічні та змістовні.

Ієрархічні колізії – це колізії, що виникають через регулювання одних фактичних обставин нормами, які знаходяться на різному рівні в ієрархічній структурі законодавства²⁴. На думку М. Власенко, суб'єктивними причинами виникнення ієрархічних колізій є непоінформованість нижчого нормотворчого органу, що з даного приводу вже діє норма, прийнята вищим органом; нечітке розмежування і законодавче закріплення правотворчої компетенції; перевищення компетенції органом державної влади²⁵.

Темпоральні колізії виникають унаслідок видання в різний час з одного і того ж питання двох чи більше норм права²⁶.

Найбільш поширеним видом колізії є змістовні колізії. Під ними розуміються колізії одночасно чинних і на одній території приписів рівної юридичної сили, які виникають у результаті часткового співпадіння об'ємів регулювання й зумовлені специфікою регламентації суспільних відносин²⁷.

Просторові колізії виникають через протяжність відносин у просторі, внаслідок чого на врегулювання одних фактичних обставин претендують норми правових систем різних держав або територій. Іншими словами, як зазначає О. Москалюк, просторові колізії з'являються, коли правовідносини, права, обов'язки учасників цих правовідносин по-різному регулюються на різних територіях однієї держави або на території різних держав. Ситуація, за якої правовідносини можуть регулюватися по-різному на території однієї країни, можлива насамперед у федеративних державах²⁸.

Безумовно, колізії у законодавстві можуть розглядатися як аномалії права, проте важливо наголосити, що лише деякі види колізій у законодавстві є аномаліями права. Так, темпоральні (часові) та ієрархічні колізії можна віднести не до аномалій права, а до порушень логіко-структурної побудови системи законодавства.

Прогалина у праві – це повна або часткова відсутність законодавчої регламентації певних суспільних відносин, що потребують правового регулювання. Прогалини в законодавстві традиційно розглядаються правовою наукою як один із найпоширеніших видів дефектів права. Наявність прогалин нівелює внутрішню узгодженість системи права і, як наслідок, призводить до збоїв у правовому регулюванні. Тож ефективність останнього залежить насамперед від зведення прогалин як одного з дефектів законодавства до мінімального рівня, від того, наскільки оперативно вони можуть бути подолані в процесі реалізації норм права²⁹.

Прогалина у праві – повна або часткова відсутність у формальних джерелах права норм, принципів, ідей, необхідних для професійної юридичної оцінки фактів і зв'язків, що виникли або можуть виникнути у такій сфері суспільних відносин, що входить або повинна входити у сферу правового регулювання³⁰.

До ознак прогалин у праві відносять: повну або часткову відсутність правового регулювання суспільних відносин (випадку), які знаходяться в сфері правового впливу та які потребують правового регулювання відповідно до змісту певної галузі права та всього законодавства, галузевих та загальних принципів права, правової доктрини й судової практики; виявлення прогалин залежить від правосвідомості суб'єкта правозастосування; це недолік права, що характеризується відсутністю в ньому того, що повинно бути необхідним його компонентом, зумовлюючи потребу подолання існуючого недоліку; це нетипове явище, яке зумовлює нетиповість правозастосовної діяльності, яка втрачає свою традиційну послідовність як система логічно пов'язаних, послідовних дій; це об'єктивні життєві ситуації, спричинені об'єктивним розвитком суспільних відносин, а в деяких випадках – суб'єктивними причинами, пов'язаними з правотворчими та правозастосовними діями законодавчих, виконавчих та судових органів державної влади³¹.

У юридичній літературі в різний час існували різноманітні підходи до проблеми прогалин у праві, окрім того, були чисельні оцінки цього феномена, було запропоновано різного роду теоретико-правові конструкції його аналізу. Варто зазначити, що на шляху визначення сутності «прогалини у праві» виникають певні перешкоди, пов'язані з відсутністю однозначного тлумачення самого поняття «прогалина у праві». Думки науковців щодо цього є різними й неоднозначними.

Аналіз наведених в юридичній літературі визначень дає змогу зробити висновок, що існує широке і вузьке розуміння означеної проблеми. Так, М. Костенко пропонує розглядати прогалини в широкому та вузькому розумінні: у широкому сенсі – прогалина являє собою повну або часткову відсутність правового регулювання в чинному законодавстві, за умови, що ці відносини знаходяться у площині можливого й необхідного врегулювання правом; вузький підхід формулюється виходячи з того, що правове регулювання не охоплює й не повинно охоплювати собою все розмаїття суспільних відносин³².

На думку С. Погребняка, слід розрізнати прогалини в законодавстві і прогалини в праві. Якщо перші свідчать про відсутність законодавчої регламентації певних відносин, то другі – про відсутність регламентації не лише в законодавстві, а й у інших джерелах права (правових звичаях, судових прецедентах, нормативно-правових договорах та ін.).

В. Баранов характеризує прогалину як «офіційно реалізовану сумлінну оману, результат спрямованих дій нормотворчого органу, що порушують загальні принципи або конкретні норми правотворення, які не відповідають рівню і закономірності державно необхідного розвитку регульованої діяльності та тягнуть за собою шляхом видання помилкової норми права несприятливі соціальні та юридичні наслідки»³³.

Основними видами прогалин у праві є: 1) правовий вакуум (який може бути зумовлений неврахуванням тієї чи іншої ситуації при розробці закону, виникненням нових суспільних відносин після видання конкретного закону); 2) неповнота правової норми (виражена в неврегульованості порядку застосування закону, в наявності відсилання до актів, які не прийняті, і т.п.); 3) кваліфікована прогалина (під якою слід розуміти правову ситуацію, що виникає в разі формальної дії правової норми, що створює перешкоду на шляху звичайної практики, не може бути заповнена на підставі судового рішення); 4) умовна (колізійна) прогалина, яка викликана суперечливістю правових норм; 5) реальна прогалина, що полягає у відсутності законодавчо підтвердженої розшифровки окремих правових понять і термінів, які мають принципове значення для всього процесу правового регулювання³⁴.

Серед причин, якими зумовлена поява прогалин у праві, називають дві головні обставини: неминуче відставання законодавства від суспільних відносин, що розвиваються більш динамічно; помилки та упущення власне законодавця, низький рівень його законотворчої культури.

Мають місце й навмисні прогалини, коли ті чи інші суспільні відносини з якихось причин залишаються неврегульованими. Такі прогалини можуть існувати під впливом економічних, політичних чи ідеологічних факторів (економічні фактори можуть бути пов'язані з відсутністю достатнього фінансування, необхідного для реалізації того чи іншого закону; політичні – з неможливістю досягнути консенсусу в законодавчому органі; ідеологічні – з неприйняттям значної частини населення певного явища суспільного життя через брак достатнього рівня правової культури).

В аспекті сприйняття європейського правового досвіду цікавим, на думку Р. Циппеліуса, виглядає поділ прогалин на прогалини формулювання, які мають місце тоді, коли в дослівному тексті закону відсутня повна регламентація поведінки в тій чи іншій ситуації, та оціночні прогалини, що мають місце тоді, коли тільки буквальный зміст слів, якими сформульовано ту чи іншу норму права, свідчить про необхідність її застосування, однак очевидна несправедливість, що матиме місце внаслідок її застосування, вимагає коригування цієї норми³⁵.

Питання про наявність прогалини у праві можна ставити лише тоді, коли у процесі становлення юридичної кваліфікації спірної ситуації (факту, відносин) і якщо необхідність такої кваліфікації охоплюється професійною юридичною правосвідомістю.

¹ Колотова О.В. Відмежування прогалин у праві від суміжних правових явищ. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 55–59.

² Петров А.В. Аномалии права: понятие и природа. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2015. № 1. С. 170–180.

³ Петров А.В. Аномалии права: понятие и природа. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2015. № 1. С. 170–180.

⁴ Общая теория государства и права: Академический курс: в 3 т. / отв. ред. М.Н. Марченко. Москва: Зерцало, 2001. С. 528.

⁵ Теорія держави і права : посіб. для підгот. до держ. іспитів / Д.В. Лук'янов, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський, Г.О. Христова; за заг. ред. О.В. Петришина. 5-те вид., допов. і змінене. Харків: Право. 2016. С. 151.

⁶ Ахметжанова К.В. Юридические коллизии: теория и практика : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Российский университет дружбы народов. Москва, 2017. 28 с.

⁷ Матузов Н.И. Юридические коллизии и способы их разрешения. *Теория государства и права : курс лекций* : под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. Москва: Юрист, 1997. С. 424–439.

⁸ Ахметжанова К.В. Юридические коллизии: теория и практика : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Российский университет дружбы народов. Москва, 2017. 28 с.

⁹ Погребняк С.П. Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Харків, 2001. 20 с. С. 9.

¹⁰ Петров А.А. Иерархические коллизии в праве : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Сибирский федеральный университет. Красноярск 2009. 204 с. С. 10.

¹¹ Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Основы системного анализа: учебник. 2-е изд., доп. Томск: Изд-во НТЛ, 1997. 396 с.

¹² Агашев Д.В. Коллизионные проблемы в праве социального обеспечения России: монография. Томск: Изд-во НТЛ, 2005. 272 с.

¹³ Агашев Д.В. Правовая коллизия как системное нарушение законодательства о социальном обеспечении. URL: sun.tsu.ru/mminfo/000063105/283/image/283-030.pdf

¹⁴ Агашев Д.В. Коллизии в праве социального обеспечения России: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Томский государственный университет. Томск, 2003. 219 с. С. 7.

¹⁵ Стародубцева И.А. Коллизии конституционного законодательства на уровне субъектов Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук. по специальности : 12.00.02 – конституционное право; конституционный судебный процесс; муниципальное право // Воронежский государственный университет. 201 с. Воронеж. 2003. С. 32, 58–62.

¹⁶ Тихомиров Ю.А. Коллизионное право. Учебное и научно-практическое пособие / Ю.А. Тихомиров. М. : ЮРИНФОРМ-ЦЕНТР, 2000. 394 с. С. 241.

¹⁷ Баймаханов М.Т. Противоречия в развитии правовой настройки при социализме. Алма-Ата : Изд-во «НАУКА» Казахской ССР, 1972. 356 с. С. 219–220.

- ¹⁸ Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации: учебник для юрид. вузов и факультетов. 2-е изд., изм. и доп. Москва : Издательская группа НОРМА - ИНФРА М, 1999. 776 с. С. 31.
- ¹⁹ Тихомиров Ю.А. Коллизии как источник развития права. *Юридическая техника: сб. науч. трудов*. Вып. 11: Коллизии законодательных, интерпретационных, правоприменительных актов: доктрина, практика, техника преодоления. Н. Новгород, 2017. С. 35–38.
- ²⁰ Денисов С.А. Проблемы коллизий норм в конституционном праве. *Юридическая техника: сб. науч. трудов*. Вып. 11: Коллизии законодательных, интерпретационных, правоприменительных актов: доктрина, практика, техника преодоления. Н. Новгород, 2017. С. 414–421.
- ²¹ Бондарь Н.С. Конституционные пробелы и конфликты как отражение социальных противоречий: в контексте практики Конституционного Суда РФ. *Экономический вестник Ростовского гос. университета*. 2010. Т. 8. № 1. С. 70–79.
- ²² Власенко Н.А. Коллизионные нормы в советском праве. Иркутск, 1984. С. 23–26.
- ²³ Стародубцева И.А. Конституционно-правовое регулирование коллизионных отношений : дисс. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.02 / Воронежский государственный университет. Москва, 2017. 319 с. С. 129–130.
- ²⁴ Погребняк С.П. Колізії в законодавстві України та шляхи їх переборення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2001. 201 с. С. 84.
- ²⁵ Власенко Н. А. Коллизионные нормы в советском праве. Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1984. 99 с. С. 78.
- ²⁶ Там само. С. 56.
- ²⁷ Погребняк С.П. Вказана праця. С.124.
- ²⁸ Москалюк О.В. Види колізій у законодавстві України. *Юрист України*. 2012. № 1–2 (18–19). С. 5–12.
- ²⁹ Матат Ю. І. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в правозастосовній діяльності : монографія. Харків : Право, 2015. 176 с. С. 4.
- ³⁰ Чувакова А. М. Пробельность права как вид аномалий в праве. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) : у 2 т. Одеса, 2016. Т. 1. 2016. 676 с. С. 64.
- ³¹ Колотова О.В. Прогалини у праві та шляхи їх подолання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2010. 21 с.
- ³² Костенко М.А. Пробел законодательства в свете теории и практики правотворческих ошибок. *Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах* : материалы Междунар. науч.-практ. круглого стола (29–30 мая 2008 г.) / под ред. В.М. Баранова, И.М. Мацкевича. Москва : Проспект, 2009. С. 498–506.
- ³³ Баранов В.М. Истинность норм советского права. Проблемы теории и практики. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1989. 400 с.
- ³⁴ Уранский Ф.Р. Пробелы в праве и способы их восполнения в правоприменительной деятельности : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2005. 22 с.
- ³⁵ Циппеліус Р. Юридична методологія : пер. з нім. Київ : Реферат, 2004. 176 с. С. 95–96.

References:

- Kolotova, O.V. (2009). Vidmezhuвання prohalyn u pravi vid sumizhnykh pravovykh iavysch. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava*, 3, 55–59 [in Ukrainian].
- Petrov, A.V. (2015). Anomaliy prava: poniatye y pryroda. *Vestnyk Nyzhegorodskoho unyversyteta ym. N.Y. Lobachevskoho*, 1, 170–180 [in Russian].
- Marchenko, M.N. (otv. red.). (2001). *Obschaia teoriya gosudarstva y prava*: Akademicheskyy kurs: v 3 t. Moskva: Zertsalo [in Russian].
- Petryshyna, O.V. (za zah. red.). (2016). *Teoriia derzhavy i prava* : posib. dlia pidhot. do derzh. ispytiv / D.V. Luk'ianov, S.P. Pohrebniak, V.S. Smorodyn's'kyj, H.O. Khrystova. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Akhmetzhanova, K.V. (2017). *Yurydycheskiye kollyzyy: teoriya y praktyka* : avtoref. dyss. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.01 / Rossijskyy unyversytet druzhby narodov. Moskva [in Russian].
- Matuzov, N.Y., Mal'ko, A.V. (pod red.). (1997). *Yurydycheskiye kollyzyy y sposoby ykh razresheniya. Teoriya gosudarstva y prava* : kurs lektsiy. Moskva: Yuryst' [in Russian].
- Pohrebniak, S.P. (2001). *Kolizii u zakonodavstvi Ukrainy ta shliakhy ikh pereborennia* : avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.01 / Natsional'na iurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho, Kharkiv [in Ukrainian].
- Petrov, A.A. (2009). *Yerarkhicheskiye kollyzyy v prave* : dyss. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.01 / Sybyskyy federal'nyy unyversytet. Krasnoyarsk [in Russian].
- Perehudov, F.Y., Tarasenko, F.P. (1997). *Osnovy systemnoho analiza*: uchebnyk. 2-e yzd., dop. Tomsk: Yzd-vo NTL [in Russian].
- Ahashev, D.V. (2005). *Kollyzyonnye problemy v prave sotsyal'nogo obespecheniya Rossyy*: monohrafiya. Tomsk: Yzd-vo NTL [in Russian].
- Ahashev, D.V. *Pravovaia kollyziya kak systemnoe narusheniye zakonodatel'stva o sotsyal'nom obespechenii*. URL: sun.tsu.ru/mminfo/000063105/283/image/283-030.pdf [in Russian].
- Ahashev, D.V. (2003). *Kollyzyy v prave sotsyal'nogo obespecheniya Rossyy*: avtoref. dyss. ... kand. iuryd. nauk : 12.00.05 / Tomskyy gosudarstvennyy universytet. Tomsk [in Russian].
- Starodubtseva, Y.A. (2003). *Kollyzyy konstytutsyonnoho zakonodatel'stva na urovne sub'ektov Rossiyskoy Federatsyy* : dys. ... kand. iuryd. nauk. po spetsyal'nosty : 12.00.02 – konstytutsyonnoe pravo; konstytutsyonnyy sudebnyy protsess; munitsypal'noe pravo / Voronezhskyy gosudarstvennyy unyversytet. Voronezh [in Russian].
- Tykhomyrov, Yu.A. (2017). *Kollyzyy kak ystochnyk razvytiya prava. Yurydycheskaia tekhnika*: sb. nauch. trudov. Vyp. 11: Kollyzyy zakonodatel'nykh, ynterpretatsyonnykh, pravoprymenitel'nykh aktov: doktryna, praktyka, tekhnika preodoleniya. N. Novhorod [in Russian].
- Bajmakhanov, M.T. (1972). *Protivorechiya v razvytiy pravovoy nastrojky pry sotsyalizme*. Alma-Ata : Yzd-vo «NAUKA» Kazakhskoy SSR [in Russian].
- Tykhomyrov, Yu.A. (2000). *Kollyzyonnoe pravo*. Uchebnoe y nauchno-praktycheskoe posobyie. M. : Yuryinformtsentr [in Russian].

- Bahljaj, M.V. (1999). *Konstitutsyonnoe pravo Rossyjskoj Federatsyy: uchebnyk dlia iuryd. vuzov y fakul'tetov*. Moskva : Yzdatel'skaia hruppa NORMA - YNFRA M [in Russian].
- Denysov, S.A. (2017). Problemy kollyzij norm v konstitutsyonnom prave. *Yurydycheskaia tekhnika: sb. nauch. trudov*. Vyp. 11: Kollyzyy zakonodatel'nykh, ynterpretatsyonnykh, pravoprymenitel'nykh aktov: doktryna, praktyka, tekhnika preodolennia. N. Novhorod, 414–421 [in Russian].
- Bondar', N.S. (2010). Konstitutsyonnye probely y konflikty kak otrazhenye sotsyal'nykh protyvorechij: v kontekste praktyky Konstitutsyonnoho Suda RF. *Ekonomicheskyy vestnyk Rostovskoho gos. unyversyteta*, 8, 1, 70–79 [in Russian].
- Vlasenko, N.A. (1984). *Kollyzyonnye normy v sovetskom prave*. Yrkutsk [in Russian].
- Starodubtseva, I.A. (2017). *Konstitutsyonno-pravovoe rehulyrovanye kollyzyonnykh otnoshenij* : dyss. ... d-ra iuryd. nauk.: 12.00.02 / Voronezhskyy gosudarstvennyy unyversytet [in Russian].
- Pohrebniak, S.P. (2001). *Kolizii v zakonodavstvi Ukrainy ta shliakhy ikh pereborennia* : dys. ... kand. iuryd. nauk : 12.00.01. Kharkiv [in Ukrainian].
- Moskaliuk, O.V. (2012). Vydy kolizij u zakonodavstvi Ukrainy. *Yuryst Ukrainy*, 1–2 (18–19), 5–12 [in Ukrainian].
- Matat, Yu.I. (2015). *Prohalyny v zakonodavstvi ta zasoby ikh podolannia v pravozastosovnij diial'nosti* : monohrafiia. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].
- Chuvakova, A.M. (2016). Probel'nost' prava kak vyd anomalij v prave. *Pravovi ta instytutsijni mekhanizmy zabezpechennia rozvytku derzhavy ta prava v umovakh ievrointehratsii* : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 20 travnia 2016 r.) : u 2 t. T. 1. Odesa [in Russian].
- Kolotova, O.V. (2010). *Prohalyny u pravi ta shliakhy ikh podolannia*: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk : 12.00.01 / Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Kostenko, M.A. (2009). Probel zakonodatel'stva v svete teoryy y praktyky pravotvorcheskykh oshybok. *Pravotvorcheskye oshybky: pontiaye, vydy, praktyka y tekhnika ustranennia v postsovetskykh gosudarstvakh* : materyaly Mezhdunar. nauch.-prakt. kruhloho stola (29–30 maia 2008 h.) / pod red. V.M. Baranova, Y.M. Matskevycha. Moskva : Prospekt [in Russian].
- Baranov, V.M. (1989). *Ystynnost' norm sovetskoho prava. Problemy teoryy y praktyky*. Saratov : Yzd-vo Sarat. un-ta [in Russian].
- Uranskyj, F.R. (2005). *Probely v prave y sposoby ykh vospolneniya v pravoprymenitel'noj deiatel'nosti* : avtoref. dyss. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.01. Moskva [in Russian].
- Tsyppelius, R. (2004). *Yurydychna metodolohiia* : per. z nim. Kyiv : Referat [in Ukrainian].

Резюме

Чувакова Г.М. Аномалії нормотворчої діяльності.

У статті зазначається, що для діалектичного розуміння необхідно досліджувати конструкції з об'єктами, які перебувають у постійному русі, розвитку, а також у перехідному стані. Між умовними полюсами (норми та патології) є велике поле відхилень, аномалій.

Відхилення в юридичних явищах і процесах можуть розумітися в широкому сенсі, і тоді розглядатися не тільки в негативному, а й позитивному аспекті. Позитивні відхилення, як правило, свідчать про ті чи інші тенденції розвитку правової сфери суспільного життя. Але коли йдеться про аномалії, то можна говорити лише про відхилення в негативному сенсі. Так, аномалії у правовій сфері є негативними відхиленнями від норми.

Автор виокремлює такі різновиди аномалій права, як аномалії нормотворчої діяльності – прогалини та колізії в праві; аномалії в правовій поведінці – зловживання правом та об'єктивно протиправна поведінка та аномалії в правореалізації – юридичний конфлікт, дефектні юридичні факти.

Ключові слова: аномалії в праві, аномалії нормотворчої діяльності, колізія у праві, прогалини у праві.

Резюме

Чувакова Г.М. Аномалии нормотворческой деятельности.

В статье отмечается, что для диалектического понимания необходимо исследовать конструкции с объектами, которые находятся в постоянном движении, развитии, а также в переходном состоянии. Между условными полюсами (нормы и патологии) – большое поле отклонений, аномалий.

Отклонения в юридических явлениях и процессах можно понимать в широком смысле, и тогда рассматривать их не только в отрицательном, но и в положительном аспекте. Положительные отклонения, как правило, свидетельствуют о тех или иных тенденциях развития правовой сферы общественной жизни. Но когда речь заходит об аномалиях, то можно говорить лишь об отклонении в отрицательном смысле. Так, аномалии в правовой сфере являются отрицательными отклонениями от нормы.

Автор выделяет такие разновидности аномалий права, как аномалии нормотворческой деятельности – пробелы и коллизии в праве; аномалии в правовом поведении – злоупотребление правом и объективно противоправное поведение и аномалии в правореализации – юридический конфликт, дефектные юридические факты.

Ключевые слова: аномалии в праве, аномалии нормотворческой деятельности, коллизия в праве, пробелы в праве.

Summary

Hanna Chuvakova. Anomalies in rulemaking.

The article deals with the issue of the necessity of studying constructions with objects that are in constant motion, development, and also in a transitional state for dialectical comprehension. Between the conventional poles (of a norm and of a pathology) there is a large field of deviations, anomalies.

Deviations in legal phenomena and processes can be understood in a broad sense and then considered not only in a negative, but also in a positive sense. Positive deviations usually indicate certain tendencies of development of the legal sphere of public life. But when it comes to anomalies, we can speak only of deviations in the negative sense. Then anomalies in the legal field are negative deviations from the norm.

Therefore, anomalies of law, legal anomalies and unlawful anomalies can be discerned among anomalies in the legal sphere.

The author states that the anomalies of law are not initially provided, but these phenomena objectively exist, and despite they are deviations from the norm, they are not legally punishable. The anomaly of the law is a deviation from the general pattern, from the normal formation and development of social relations, caused by various objective and subjective factors.

The author distinguishes such kinds of anomalies of law as anomalies in rulemaking, that is gaps and conflicts in law; anomalies in legal behavior, that is abuse of rights and objectively unlawful behavior; and anomalies in legal implementation, that is legal conflict, defective legal facts.

This article deals specifically with anomalies in rulemaking, which include, first of all, anomalies in the system of legislation, among which there are conflicts in law and gaps in law.

Conflict in law is a type of legal conflict arising when there are differences (in particular, contradictions) between the rules of law enshrined in the law and regulating the same factual relations.

Gap in law is the complete or partial absence in the formal sources of law of the rules, principles, or ideas necessary for the professional legal assessment of the facts and relationships that have arisen or may arise in such a sphere of public relations that is or should be within the sphere of legal regulation.

Key words: anomalies in law, anomalies in rulemaking, conflict in law, gaps in law.

DOI: 10.36695/2219-5521.4.2019.08

УДК 340.12.04 – 022.344 (045)

В.Е. КОПИТКОВ

*Владислав Едуардович Копитков, аспірант
Інституту права, економіки і міжнародних відно-
син Міжнародного гуманітарного університету**

ORCID: 0000-0001-6710-9228

ЦИКЛІЧНІСТЬ ЯК СУЧАСНА ПАРАДИГМА ОСЯГНЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Правова реальність у сучасних умовах через потужні «сейсмічні поштовхи» різної сили набуває нової динаміки і турбулентності, посилюючи відчуття кризи, яка стрімко прогресує. З часів, коли Г. Дж. Берман прокламував кризу західного права, ситуація набула нових характеристик, проте головні її ознаки стали лише ще більш очевидними: «право не сприймається більше як ціле, як *corpus juris*, а, скоріше, як сукупність норм, які були прийняті під впливом моменту і поєднаних тільки формально за допомогою прийомів юридичної техніки... Право стає більш фрагментованим, суб'єктивним, більше налаштованим на зручність (вигідність), аніж на мораль, воно більше турбується про одномоментні наслідки, аніж про послідовність і тяглість»¹. Серед шляхів подолання кризи фахівці називають необхідність оновлення методологічних засад юриспруденції, більш сміливе звернення до напрацювань інших галузей сучасного знання. Так, на нашу думку, у пригоді загальнотеоретичній і прикладній юриспруденції може стати парадигма циклічності, яка ще досі є новою для юридичної школи, проте широко використовується в інших сферах наукового знання (цикли Кондрат'єва в економіці², циклічність в соціологічних дослідженнях П. Сорокіна³, життєві цикли етносів Л. Гумільова⁴). Розглядаючи правову реальність як соціологічний феномен, вплив на який, безумовно, мають економічні, політичні, культурні фактори, ми можемо деякі висновки названих циклічних концепцій екстраполювати і на юридичну сферу, передусім на правове регулювання та законодавчу діяльність. Циклізм фрагментує право, більш рельєфно виявляє його статичку і динаміку, детерміновані й біфуркаційні процеси. Завдяки циклічному підходу можливо охоплювати як малі, так і великі темпоральні періоди (малі, середні, великі законодавчі цикли), досліджувати «живу» природу правових явищ («життєві цикли» закону). Циклічний підхід, що має інтегративний та міждисциплінарний характер, ефективно використовується для дослідження політичної реальності (теорія політичних бізнес-циклів В. Нордхауса⁵, А. Ліндбека⁶, Е. Тюфте⁷). Політична реальність є такою, що впливає та почасти навіть формує «порядок денний» права, його вектор розвитку. Крізь призму «циклічності» всі ці зв'язки ми не просто фіксуємо, ми можемо їх аналізувати, виробляти прогнози, знаходити стабілізуючі компоненти, створювати свою «вакцину», «ліки» для підтримки та підвищення «імунітету» правової системи, що особливо важливо в турбулентні періоди економічних та політичних криз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На превеликий жаль, сучасна юриспруденція поки що мало уваги приділяє феномену циклічності, його дослідженню у праві. Проте окремі напрацювання науковців свідчать про зростання інтересу до цих питань. Наприклад, Ю.О. Тихомиров зазначає, що циклічний підхід до розвитку права дає змогу відмовитися від механістичного ставлення до нього і спрощених оцінок, з одного боку, та від суто «текстового» сприйняття права як набору правових актів, які приходять на зміну один

© В.Е. Копитков, 2019

* *Vladyslav Kopytkov, Postgraduate student of the Institute of Law, Economics and International Relations of the International Humanitarian University*